

LENIN

Enkele
bijzonderheden
van de historische
ontwikkeling
van het marxisme

Uitgeverij PROGRES

LENIN

Enkele
bijzonderheden
van de historische
ontwikkeling
van het marxisme

Uitgeverij Progres

Moskou 1979

De uitgeverij Progres stelt het zeer op prijs uw oordeel over de vertaling, de verzorging en de technische uitvoering van dit boek, alsook uw verdere wensen te vernemen. Ons adres is:

Zoebowski boulevard 17
Moskou USSR

VAN DE UITGEVERIJ

In de onderhavige bundel is een aantal artikelen van W. I. Lenin over het marxisme opgenomen, die de grondslagen van de leer van Karl Marx uiteenzetten en de lotgevallen van deze leer in de verschillende perioden van de geschiedenis behandelen. 'De leer van Marx is almachtig omdat zij juist is. Ze vormt een afgerond geheel en is harmonisch, ze geeft de mensen een alles omvattende wereldbeschouwing, die onverenigbaar is met elk bijgeloof, met elke reactie, met elke verdediging van de burgerlijke onderdrukking. Zij is de rechtmatige erfgename van het beste wat de mensheid in de XIXde eeuw in de vorm van de Duitse filosofie, van de Engelse politieke economie en van het Franse socialisme heeft voortgebracht.'

Lenin toont in zijn artikelen aan, dat de successen van het marxisme de vijanden dwingen zich als marxisten voor te doen en de leer van Marx te misvormen en te vervlakken. Maar het blijven maar pogingen. Iedere nieuwe periode in de geschiedenis brengt het marxisme nieuwe overwinningen als zijnde de theorie die de mensheid de weg wijst van het kapitalisme met zijn tegenstellingen en tekortkomingen naar de communistische maatschappij.

Л 10102—624
014(01)—79 442—79

© Nederlandse
vertaling.
Uitgeverij Progres
1979.

Gedrukt in de USSR

0101020000

ENKELE BIJZONDERHEDEN VAN DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN HET MARXISME

Onze leer, zei Engels van zichzelf en zijn beroemde vriend, is geen dogma, doch een leidraad tot handelen. In deze klassieke zin is met een wonderlijke kracht en kernachtigheid de nadruk gelegd op een kant van het marxisme, die heel vaak buiten beschouwing wordt gelaten. Wanneer we haar echter buiten beschouwing laten, maken we van het marxisme een eenzijdige, verminkte, dode leer, ontnemen we het zijn levende ziel, ondermijnen we zijn fundamentele theoretische grondslag – de dialektiek, de leer van de alzijdige en controversiële historische ontwikkeling, ondergraven we zijn samenhang met bepaalde praktische taken van het tijdperk, die met elke nieuwe wending van de geschiedenis kunnen veranderen.

Met name in onze tijd vindt men onder diegenen, die zich voor de lotgevallen van het marxisme in Rusland interesseren, bijzonder vaak mensen, die juist deze kant van het marxisme buiten beschouwing laten. Het is onder-tussen voor een ieder duidelijk, dat Rusland in de laatste jaren zeer scherpe wendingen heeft doorgemaakt, die met een ongewone snelheid en ongewoon scherp de situatie hebben doen veranderen, de sociale en politieke situatie, die in de eerste plaats en direct de voorwaarden van het handelen en diensgevolge ook de taken van het handelen bepaalt. Ik heb het natuurlijk niet over de algemene en fundamentele taken, die zich bij de wendingen van de geschiedenis niet wijzigen, ingeval de fundamentele verhouding van de klassen tegenover elkaar niet verandert.

Het is zo duidelijk als wat, dat de algemene richting van de economische (en niet alleen van de economische) evolutie van Rusland, alsmede de fundamentele verhouding van de verschillende klassen der Russische maatschappij ten opzichte van elkaar in de laatste, laat ons zeggen, zes jaren ongewijzigd is gebleven.

Maar de taken van het naastbijliggende en rechtstreekse handelen hebben zich in die tijd zeer sterk gewijzigd, zoals ook de concrete sociale en politieke situatie veranderde, en *dientengevolge moesten* ook in het marxisme als een levende leer telkens *verschillende* van zijn kanten op de voorgrond treden.

Om deze gedachte toe te lichten, willen wij de verandering van de concrete sociale en politieke situatie in de laatste zes jaar nader onderzoeken. Er tekenen zich voor onze ogen onmiddellijk twee perioden van elk drie jaar af, waarin deze tijdspanne kan worden verdeeld: een, die ongeveer met de zomer van 1907, en een, die met de zomer van 1910 eindigt. De eerste drie jaren zijn, zuiver theoretisch gezien, gekenmerkt door snelle veranderingen van de grondtrekken van het staatsbestel van Rusland, waarbij de loop van deze veranderingen zeer ongelijkmatig en de uitslag van de schommelingen naar beide kanten zeer groot was. De sociale en economische basis van deze veranderingen van de 'bovenbouw' werd gevormd door zulke openlijke, indrukwekkende massa-acties van *alle* klassen der Russische maatschappij op de *meest uiteenlopende* gebieden (optreden in en buiten de Doema¹, pers, bonden, vergaderingen enz.), als ze in de geschiedenis niet vaak waargenomen kunnen worden.

De tweede reeks van drie jaren – we beperken ons dit keer, zoals gezegd, tot het zuiver theoretische 'sociologische' gezichtspunt – is daarentegen door een zodanige langzame evolutie gekenmerkt, dat ze nagenoeg gelijkstaat aan een stilstand. Geen hoe dan ook merkbare veranderingen in het staatsbestel. Geen of nauwelijks enige openlijke en uiteenlopende acties van de *klassen* op het merendeel van de 'schouwtonelen', op welke deze acties zich in de voorafgaande periode hadden afgespeeld.

De beide perioden leken in zoverre op elkaar, dat de evolutie van Rusland zowel tijdens de ene, als tijdens de andere periode dezelfde kapitalistische evolutie bleef. De tegenstrijdigheid tussen deze economische evolutie en het bestaan van een hele reeks van feodale, middeleeuwse instituties werd niet opgeheven, doch bleef bestaan, net als de vroegere, en werd door het ten dele binnendringen van een zekere burgerlijke inhoud in deze of gene afzonderlijke instelling niet opgeheven, doch eerder verscherpt.

Het verschil tussen beide perioden is daarin gelegen, dat in de eerste periode op de voorgrond van het historische handelen de vraag stond, hoe het resultaat van de bovengenoemde snelle en ongelijkmatige veranderingen eruit zou zien. De inhoud van deze veranderingen moest als gevolg van het kapitalistische karakter van de evolutie van Rusland een bourgeois-inhoud zijn; maar je hebt bourgeoisie en bourgeoisie. De middelgrote en de grote bourgeoisie, die een meer of minder gematigd liberalisme voorstaan, vreesden alleen al op grond van hun klassepunctie snelle veranderingen en streefden naar het behoud van belangrijke overblijfselen van de oude instellingen, zowel in de agrarische structuur, alsook in de politieke 'bovenbouw'. De kleine bourgeoisie van het platteland, vervlochten als ze is met de 'van het werk hunner handen' levende boeren, moest beslist naar *een ander soort* burgerlijke omvormingen streven, die veel minder ruimte overlaten voor alle mogelijke middeleeuwse rommel. De loonarbeiders moesten, voor zover zij zich bewust opstelden tegenover dat wat om hen heen gebeurde, absoluut een bepaald standpunt tegenover deze botsing van twee verschillende tendensen innemen, die beide binnen het raam van het burgerlijke stelsel bleven, doch heel verschillende vormen van dit stelsel, een zeer verschillend tempo van zijn ontwikkeling en een zeer verschillende reikwijdte van zijn vooruitstrevende invloeden verlangden.

Op die manier heeft het tijdperk van de verder achter ons liggende drie jaren niet toevallig, doch onafwendbaar die vraagstukken in het marxisme op de voorgrond geplaatst, die men vraagstukken van de tactiek pleegt te

noemen. Men kan geen grotere vergissing maken dan te menen, dat de discussies en meningsverschillen wegens deze vraagstukken discussies van 'intellectuelen', een 'strijd om de invloed op het onrijpe proletariaat' geweest zouden zijn en alsof ze de 'aanpassing van de intelligentsia aan het proletariaat' tot uitdrukking zouden hebben gebracht, zoals alle mogelijke lieden van de 'Wjechi'² dat van mening zijn. Integendeel, juist doordat de desbetreffende klasse rijp was geworden, kon zij niet onverschillig blijven tegenover de botsing van de twee verschillende tendensen in de gehele burgerlijke ontwikkeling van Rusland, en moesten de ideologen van deze klasse absoluut theoretische formuleringen vinden, die (indirect of direct, in directe of omgekeerde weerspiegeling) in overeenstemming waren met deze verschillende tendensen.

In de tweede reeks van drie jaren stond de botsing van de verschillende tendensen in de burgerlijke ontwikkeling van Rusland *niet* op de agenda, want deze *beide* tendensen werden door de aartsreactionairen onder de duim gehouden, teruggedrongen, naar binnen gedreven en gedurende enige tijd tot zwijgen gebracht. De middeleeuwse aartsreactionairen drongen zich niet alleen op de voorgrond, maar vervulden ook de harten van zeer brede lagen van de burgerlijke maatschappij met een 'Wjechi'-stemming, met de geest van lijdzaamheid, van berusting. Aan de oppervlakte kwam niet een botsing van twee methoden van omvorming van het oude, maar het teloorgaan van het geloof in wat voor omvorming dan ook, een geest van het 'zich schikken' en van 'berouw', een passie voor anti-sociale leerstellingen, de mode van het mysticisme enz.

En deze opvallend scherpe ommekeer was noch toeval, noch het resultaat van louter druk 'van buitenaf'. Het voorafgaande tijdperk had lagen van de bevolking, die generaties, ja eeuwen lang afzijdig hadden gestaan van de voor hen vreemde politieke vraagstukken, zo intensief wakker geschud, dat een 'herwaardering van alle waarden', het opnieuw werken aan de grondproblemen, een nieuwe belangstelling voor de theorie, voor de eerste beginselen, voor het van de grond af aan leren natuurlijk en onver-

mijdelijk waren. De miljoenen, die plotseling uit een langdurige slaap waren gewekt en zich opeens voor de belangrijkste problemen geplaatst zagen, konden zich niet lang op dat niveau handhaven, konden niet buiten een pauze, buiten een terugkeer naar de elementaire problemen, buiten een nieuwe voorbereiding, die zou helpen bij het 'verteren' van de enorm rijke lessen en om een onvergankelijk bredere massa de mogelijkheid te geven, van voren af aan, maar al veel en veel steviger, bewuster, met meer vertrouwen en standvastiger voorwaarts te gaan.

De dialectiek van de historische ontwikkeling is van dien aard geweest, dat in de eerste periode de tenuitvoerlegging van de directe omvormingen op alle terreinen van het leven van het land op de agenda stond, in de tweede daarentegen het verwerken van de ervaringen, het zich eigen maken ervan door bredere lagen, het doordringen van deze ervaringen – als men zich zo mag uitdrukken – in de diepere gronden, in de achtergebleven rijen van de verschillende klassen.

Omdat het marxisme geen dode dogma is, niet de een of andere afgeronde, kant-en-klare, onveranderlijke leer, maar een levende leidraad tot handelen, juist daarom moest het onvoorwaardelijk een weerspiegeling zijn van de opvallend scherpe keer in de voorwaarden van het maatschappelijke leven. De weerspiegeling van deze ommekeer vertoonde een diepgaand verval, wanorde, alle mogelijke weifelingen en aarzelingen, kortom een zeer ernstige *inwendige* crisis van het marxisme. Op de agenda kwam weer te staan de krachtige afweer van dit verval, de vastbesloten en hardnekkige strijd voor de *grondslagen* van het marxisme. Zeer brede lagen van die klassen, die bij het formuleren van hun taken niet aan het marxisme kunnen voorbijgaan, hadden zich in het voorafgaande tijdperk het marxisme hoogst eenzijdig en verdraaid eigen gemaakt, doordat zij zich deze of gene 'leuzen', deze of gene antwoorden op tactische vragen hadden ingeprint, *zonder* de marxistische criteria van deze antwoorden te hebben begrepen. De 'herwaardering van alle waarden' op de verschillende gebieden van het maatschappelijke

leven leidde tot een 'revisie' van de meest abstracte en meest algemene filosofische grondslagen van het marxisme. De invloed van de burgerlijke filosofie in haar talrijke idealistische schakeringen kwam tot uiting in de machistische epidemie³ onder de marxisten. Het herhalen van uit het hoofd geleerde, maar niet begrepen, niet doordachte 'leuzen' leidde tot een sterke verbreiding van holle frasen, die in de praktijk op absoluut onmarxistische, kleinburgerlijke stromingen neerkwamen, van het soort van het openlijke of beschroomde 'otzowisme'⁴ of van het erkennen van het otzowisme als 'gerechtvaardigde schakering' van het marxisme.

Aan de andere kant drong de geest van de 'Wjechi', de geest van berusting, die zich van zeer brede lagen van de bourgeoisie had meester gemaakt, ook in die stroming binnen, die ernaar streeft, de marxistische theorie en praktijk in het keurslijf van de 'matiging en accuratesse' te persen. Alleen de fraseologie is hier nog marxistisch gebleven, en daarmee worden de volledig van een liberale geest doordrongen beschouwingen over 'hiërarchie' en 'hegemonie' enz. verhuld.

Het kan natuurlijk niet de taak van het onderhavige artikel zijn, deze beschouwingen te analyseren. Het is voldoende ernaar te verwijzen om datgene te illustreren, wat in het voorgaande over de diepte van de crisis is gezegd, die het marxisme doormaakt, en over haar verband met de gehele maatschappelijke en economische situatie van de tegenwoordige periode. De vraagstukken, die door deze crisis zijn opgeworpen, kan men niet met een handbeweging afdoen. Niets is schadelijker en beginsellozer dan de poging, deze vraagstukken met frasen af te doen. Er is niets belangrijkers dan de aaneensluiting van *alle* marxisten, die de diepte van de crisis en de noodzaak, haar te bestrijden, beseffen, ten einde de theoretische grondslagen van het marxisme en zijn grondbeginselen te verdedigen, welke – als gevolg van de zich uitbreidende burgerlijke invloed op de meest uiteenlopende 'meelopers' van het marxisme – vanaf heel verschillende kanten worden verwrongen.

De voorafgaande drie jaren hebben brede lagen opgewekt tot een bewust deelnemen aan het maatschappelijke leven; in vele gevallen beginnen zij thans voor het eerst het marxisme goed te leren kennen. De burgerlijke pers sticht in dit opzicht veel meer verwarring dan vroeger en verbreidt die in ruimere kring. Een inwendig verval van het marxisme is onder zulke omstandigheden bijzonder gevaarlijk. Het begrijpen van de oorzaken voor de onvermijdelijkheid van dit verval in de tegenwoordige tijd en het zich aaneensluiten tot een consequente bestrijding ervan – dat is voor de marxisten in de meest directe en meest nauwkeurige zin van het woord de taak van het tijdperk.

'Zvezda' nr. 2,
23 december 1910.
Ondertekening: W. Iljin.

Deel 20, blz. 84-89.

DE HISTORISCHE LOTGEVALLEN VAN DE LEER VAN KARL MARX

Het belangrijkste in de leer van Marx is het duidelijk aangeven van de wereldhistorische rol van het proletariaat als schepper van de socialistische maatschappij. Heeft de loop van de gebeurtenissen in de gehele wereld deze leer, nadat ze door Marx werd uiteengezet, nu bevestigd?

Marx formuleerde haar voor het eerst in 1844. Het in 1848 verschenen 'Communistisch Manifest' van Marx en Engels geeft al een afgeronde, systematische, tot vandaag onovertroffen uiteenzetting van deze leer. Van die tijd af kan de wereldgeschiedenis duidelijk in drie hoofdperioden onderverdeeld worden: 1) van de revolutie van 1848 tot aan de Commune van Parijs (1871); 2) van de Commune van Parijs tot aan de Russische revolutie (1905); 3) van de Russische revolutie tot nu.

Laten we eens een blik werpen op de lotgevallen van de leer van Marx in elke van deze perioden.

I

Wanneer de eerste periode begint is de leer van Marx geenszins de heersende leer. Ze is niet meer dan een van de uiterst talrijke fracties of stromingen van het socialisme. Overheersend zijn vormen van het socialisme, die in grote trekken verwant zijn aan onze narodistische⁵ richting: men heeft geen inzicht in de materialistische

grondslag van de historische beweging, men weet de rol en betekenis van elke klasse der kapitalistische maatschappij niet te schetsen, men bemantelt het burgerlijke wezen van de democratische omvormingen met verschillende pseudo-socialistische frasen over 'volk', 'gerechtigheid', 'recht' en dergelijke.

De revolutie van 1848 brengt al deze lawaaierige, bont geschakeerde, bombastische vormen van het vóórmarxistische socialisme de doodsteek toe. De revolutie laat in alle landen de verschillende klassen van de maatschappij *in actie* zien. Het afslachten van de arbeiders door de republikeinse bourgeoisie in de juni-dagen van 1848 in Parijs toont definitief aan, dat *alleen* het proletariaat qua karakter socialistisch is. De liberale bourgeoisie is honderd keer meer bevreesd voor de zelfstandigheid van deze klasse dan voor elke willekeurige reactie. Het laffe liberalisme kruipt daarvoor op zijn buik. De boeren nemen genoegen met het opruimen van de overblijfselen van het feodalisme en plaatsen zich aan de kant van de orde en weifelen zo nu en dan tussen *arbeidersdemocratie* en *burgerlijk liberalisme*. Alle leerstellingen over een *niet* aan klassen gebonden socialisme en een *niet* aan klassen gebonden politiek blijken pure onzin te zijn.

De Commune van Parijs (1871) sluit deze ontwikkeling van de burgerlijke omvormingen af; de republiek, d.w.z. die vorm van organisatie van de staat, waarin de klassen-verhoudingen het minst verhuld aan de dag treden, heeft haar consolidatie alleen aan de heldenmoed van het proletariaat te danken.

In alle andere Europese landen leidt een meer verwarde en minder afgeronde ontwikkeling eveneens tot de ontwikkelde burgerlijke maatschappij. Tegen het einde van de eerste periode (1848-1871), de periode van de stormen en revoluties, *sterft* het vóórmarxistische socialisme. Er ontstaan zelfstandige *proletarische* partijen: de Eerste Internationale (1864-1872) en de Duitse sociaal-democratie.

II

De tweede periode (1872-1904) onderscheidt zich van de eerste door haar 'vreedzame' karakter, door het ontbreken van revoluties. Het Westen heeft de burgerlijke revoluties voltooid. Het Oosten is er nog niet rijp voor.

Het Westen komt in de fase van de 'vreedzame' voorbereiding op het tijdperk van toekomstige omvormingen. Er ontstaan overal socialistische, qua grondslag proletarische partijen, die leren van het burgerlijke parlementarisme gebruik te maken en een eigen dagbladpers, eigen vormingsinstituten, eigen vakverenigingen, eigen coöperaties tot stand te brengen. De leer van Marx behaalt de volledige overwinning en – *groeit in de breedte*. Langzaam maar zeker gaat het proces voort van het verzamelen en bundelen van de krachten van het proletariaat en van zijn voorbereiding op komende grote gevechten.

De dialectiek van de geschiedenis is van dien aard, dat de theoretische overwinning van het marxisme zijn vijanden dwingt, zich als marxisten te *verkleeden*. Het inwendig verrotte liberalisme tracht zichzelf als socialistisch *opportunisme* nieuw leven in te blazen. Zij interpreteren de periode van het voorbereiden van de krachten op de grote veldslagen in de zin van het afzien van deze veldslagen. De verbetering van de toestand van de slaven voor de strijd tegen de loonslavernij wordt door hen zo uitgelegd, alsof de slaven hun rechten op vrijheid voor een snee brood zouden verkopen. Laf prediken zij de 'sociale vrede' (d.w.z. de vrede met de slavenhouders), het laten varen van de klassenstrijd enz. Zeer veel aanhangers hebben zij onder de socialistische parlementariërs, de diverse bureaucraten van de arbeidersbeweging en de 'sympathiserende' intellectuelen.

III

De opportunisten waren er nog vol lof over, dat er onder de 'democratie' 'sociale vrede' heerste en dat stormen niet nodig waren, toen in Azië een nieuwe haard van de heftigste wereldstormen ontstond. De Russische revolutie

werd gevolgd door die in Turkije, in Perzië en in China.⁶ We leven vandaag juist in het tijdperk van deze stormen en van hun 'weerslag' op Europa. Wat ook het lot moge zijn van de grote Chinese republiek, tegen welke de verschillende 'geciviliseerde' hyena's nu hun tanden laten zien, geen kracht ter wereld zal de oude feodale heerschappij in Azië kunnen herstellen en evenmin de heldhaftige democratische geest van de volksmassa's in de Aziatische en half-Aziatische landen van de aardbodem kunnen wegvagen.

Heel wat mensen, die geen aandacht hebben geschonken aan de voorwaarden van de voorbereiding en ontwikkeling van de strijd der massa's, werden door het lang uitblijven van de beslissende strijd tegen het kapitalisme in Europa tot vertwijfeling gebracht en naar het anarchisme gedreven. We zien vandaag, hoe kortzichtig en kleintjes de anarchistische vertwijfeling is.

Geen vertwijfeling, doch vertrouwen moeten wij uit het feit putten, dat Azië met zijn 800 miljoen werd betrokken in de strijd voor dezelfde idealen, waarvoor in Europa de strijd wordt gevoerd.

De Aziatische revoluties hebben ons dezelfde karakterloosheid en laagheid van het liberalisme laten zien, dezelfde buitengewone betekenis van de zelfstandigheid der democratische massa's, dezelfde duidelijke afbakening van het proletariaat van elke mogelijke bourgeoisie. Wie na de ervaringen van zowel Europa alsook Azië over een *niet* klassegebonden politiek en een *niet* klassegebonden socialisme praat, verdient eenvoudig in een kooi opgesloten te worden en naast de een of andere Australische kangoeroe tentoongesteld te worden.

Na Azië begon Europa zich ook te roeren – alleen niet op Aziatische wijze. De 'vreedzame' periode van 1872 tot 1904 behoort voorgoed tot het verleden. De duurte en de druk van de trusts doen een ongehoorde verscherping van de economische strijd ontstaan, waardoor zelfs de door het liberalisme het sterkst gedemoraliseerde Engelse arbeiders in beweging zijn gebracht. Voor onze ogen wordt de politieke crisis zelfs in het 'meest verstokte' burgerlijk-jonker-

achtige land, in Duitsland, rijp. De waanzinnige bewapeningen en de politiek van het imperialisme zorgen in het Europa van vandaag voor een 'sociale vrede', die het meest weg heeft van een kruitvat. En de ontbinding van *alle* burgerlijke partijen en het rijpingsproces van het proletariaat gaan onophoudelijk voort.

Elk van de drie grote tijdperken van de wereldgeschiedenis na de opkomst van het marxisme heeft nieuwe bevestigingen en nieuwe triomfen opgeleverd. Het komende historische tijdperk echter zal het marxisme als de leer van het proletariaat een nog grotere triomf brengen.

'Prawda' nr. 50,
1 maart 1913.
Ondertekening: W. I.

Deel 23, blz. 1-4.

DRIE BRONNEN EN DRIE BESTANDDELEN VAN HET MARXISME

De leer van Marx verwekt in de gehele beschaafde wereld de verbitterdste vijandschap en de grootste haat van de gehele burgerlijke (zowel de officiële als de liberale) wetenschap, die in het marxisme een soort van 'schadelijke sekte' ziet. Een andere houding kan men ook niet verwachten, want in een maatschappij die gefundeerd is op klassenstrijd kan geen 'onpartijdige' sociale wetenschap bestaan. Hoe dan ook, het is een feit dat de *gehele* officiële en liberale wetenschap *verdedigt* de loonslavernij, terwijl het marxisme deze slavernij een meedogenloze oorlog heeft verklaard. Wie in een maatschappij van loonslavernij een onpartijdige wetenschap verwacht, maakt zich aan een even dwaze naïviteit schuldig als bv. degeen, die van een fabrikant onpartijdigheid verwacht inzake de vraag of men het loon van de arbeiders niet moet verhogen door de winst van het kapitaal te verminderen.

Maar dat is nog niet alles. De geschiedenis van de filosofie en die van de sociale wetenschap tonen ten duidelijkste aan, dat het marxisme niets bevat, dat ook maar in het minst op 'sektarisme' gelijkt in de betekenis van de een of andere ingekapselde, verstarde leer, die *terzijde* van de hoofdweg van de ontwikkeling van de wereldbeschaving is ontstaan. Integendeel: Marx' gehele genialiteit is juist gelegen in het feit, dat hij antwoord heeft gegeven op de vragen die door het vooruitstrevende denken van de mensheid reeds waren gesteld. Zijn leer ontstond als onmiddellijke, rechtstreekse *voortzetting* van

de leer van de grootste denkers op het gebied van de filosofie, van de politieke economie en het socialisme. De leer van Marx is almachtig omdat zij juist is. Ze vormt een afgerond geheel en is harmonisch, ze geeft de mensen een alles omvattende wereldbeschouwing, die onverenigbaar is met elk bijgeloof, met elke reactie, met elke verdediging van de burgerlijke onderdrukking. Zij is de rechtmatige erfgename van het beste wat de mensheid in de XIXde eeuw in de vorm van de Duitse filosofie, van de Engelse politieke economie en van het Franse socialisme heeft voortgebracht.

Bij deze drie bronnen, tevens bestanddelen van het marxisme, zullen wij kort stilstaan.

I

De filosofie van het marxisme is het *materialisme*. In de loop van de gehele nieuwste geschiedenis van Europa en in het bijzonder aan het einde van de XVIIIde eeuw in Frankrijk, toen zich een beslissende strijd afspeelde tegen alle middeleeuwse rommel, tegen het feodale in de instellingen en de wijze van denken, bleek het materialisme de enige consequente filosofie te zijn, die met alle leerstellingen van de natuurwetenschap verenigbaar is en die vijandig staat tegenover het bijgeloof, de schijnheiligheid, enz. De vijanden van de democratie spanden daarom alle krachten in om het materialisme te 'weerleggen', te ondermijnen, te belasteren, en ze namen de verschillende vormen van het filosofische idealisme in bescherming, hetgeen steeds op de een of andere manier op de verdediging of ondersteuning van de godsdienst uitloopt.

Marx en Engels hebben steeds op de meest besliste wijze het filosofische materialisme verdedigd en herhaaldelijk uiteengezet hoe volstrekt onjuist elk afwijken van deze grondslag is. Het duidelijkst en uitvoerigst zijn hun opvattingen neergelegd in de werken van Engels: 'Ludwig Feuerbach' en 'Anti-Dühring', die – evenals het 'Communistisch Manifest' – handboeken van iedere klassebewuste arbeider zijn.

Marx bleef echter niet bij het materialisme van de

XVIII de eeuw staan, maar bracht de filosofie tot verdere ontwikkeling. Hij verrijkte haar met de verworvenheden van de Duitse klassieke filosofie, in het bijzonder met die van het stelsel van Hegel, dat op zijn beurt tot het materialisme van Feuerbach had geleid. Het belangrijkste van deze verworvenheden is de *dialektiek*, d.w.z. de leer van de ontwikkeling in haar volledigste, grondigste en van eenzijdigheid meest vrije vorm, de leer van de betrekkelijkheid van het menselijke weten, dat ons de afspiegeling van de zich eeuwig ontwikkelende materie biedt. De nieuwste ontdekkingen van de natuurwetenschap – het radium, de elektronen, de omzetting van de elementen – hebben het dialektische materialisme van Marx schitterend bevestigd, ondanks de leerstellingen van de burgerlijke filosofen met hun voortdurend 'nieuwe' terugkeer naar het oude en voze idealisme.

Marx, die het filosofische materialisme verdiepte en verder ontwikkelde, voerde het tot het einde toe door en breidde de filosofisch-materialistische kennis van de natuur tot de kennis van de *mensenmaatschappij* uit. Het *historische materialisme* van Marx was een ontzaglijke verworvenheid van het wetenschappelijke denken. De chaos en de willekeur, die tot dan toe in de opvattingen over geschiedenis en politiek hadden geheerst, werden vervangen door een verbazingwekkend afgeronde en harmonische wetenschappelijke theorie, die aantoonde hoe uit de ene vorm van het maatschappelijke leven tengevolge van het groeien van de produktiekrachten een andere, hogere vorm ontstaat – hoe zich bv. uit het feodalisme het kapitalisme ontwikkelt.

Juist zoals de kennis van de mens de onafhankelijk van hem bestaande natuur, d.w.z. de zich ontwikkelende materie weerspiegelt, zo weerspiegelt de *maatschappelijke kennis* van de mens (d.w.z. de verschillende filosofische, godsdienstige, politieke en andere opvattingen en leerstellingen) de *economische structuur* van de maatschappij. De politieke instellingen vormen de bovenbouw op de economische grondslag. Wij zien bv. hoe de verschillende politieke vormen van de tegenwoordige Europese staten dienen

om de heerschappij van de bourgeoisie over het proletariaat te versterken.

De filosofie van Marx is het voltooide filosofische materialisme, dat de mensheid – en in het bijzonder de arbeidersklasse – het machtige wapen van de kennis heeft geschonken.

II

Toen Marx had ingezien dat de economische structuur de grondslag is, waarop zich de politieke bovenbouw verheft, schonk hij in de eerste plaats aandacht aan de studie van deze economische structuur. Marx' voornaamste werk – 'Das Kapital' – is aan de studie van de economische structuur van de moderne, d.w.z. van de kapitalistische maatschappij gewijd.

De klassieke politieke economie vóór Marx was in Engeland, het meest ontwikkelde kapitalistische land, ontstaan. Adam Smith en David Ricardo, die de economische structuur onderzochten, legden de eerste steen van de *arbeidswaardetheorie*. Marx zette hun werk voort. Hij schiep voor deze theorie een vaste grondslag en ontwikkelde haar consequent verder. Hij toonde aan dat de waarde van elke waar bepaald wordt door de hoeveelheid maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd, die voor het voortbrengen van de waar vereist is.

Waar de burgerlijke economen een verhouding tussen dingen zagen (ruil van waar tegen waar), onthulde Marx een *verhouding tussen mensen*. De warenruil brengt de verbinding tussen de afzonderlijke producenten door middel van de markt tot uitdrukking. Het *geld* betekent, dat deze verbinding steeds nauwer wordt en het gehele economische leven van de afzonderlijke producenten tot één onverbrekkelijk geheel maakt. Het *kapitaal* betekent een verdere ontwikkeling van deze verbinding: de arbeidskracht van de mens wordt een waar. De loonarbeider verkoopt zijn arbeidskracht aan de bezitter van de grond, van de fabrieken, van de arbeidsmiddelen. De arbeider heeft één gedeelte van de arbeidsdag nodig om de noodzakelijke uitgaven voor het levensonderhoud van zichzelf en

zijn gezin te dekken (arbeidsloon), maar het andere gedeelte van de dag werkt de arbeider om niet en schept hij voor de kapitalist *meerwaarde*, de bron van de winst, de bron van de rijkdom van de klasse der kapitalisten.

De leer van de meerwaarde is de hoeksteen van de economische theorie van Marx.

Het door het werk van de arbeider geschapen kapitaal drukt de arbeider terneer, richt de kleine eigenaars te gronde en schept een leger van werklozen. De overwinning van het grootbedrijf springt in de industrie terstond in het oog, maar ook in de landbouw zien wij hetzelfde verschijnsel: het overwicht van het grote kapitalistische landbouwbedrijf neemt toe, het gebruik van machines neemt toe, het boerenbedrijf komt in de greep van het geldkapitaal, het geraakt in verval en gaat onder de druk van de achterlijke techniek te gronde. In de landbouw treft men andere vormen van verval van het kleinbedrijf aan, maar het verval zelf is een onbetwistbaar feit.

Door het vernietigen van het kleinbedrijf brengt het kapitaal een verhoging van de arbeidsproductiviteit teweeg en schept het een monopoliepositie voor de groeperingen van grote kapitalisten. De produktie zelf wordt steeds meer maatschappelijk – honderdduizenden en miljoenen arbeiders worden in een planmatig economisch organisme samengevat –, terwijl een handvol kapitalisten zich het produkt van de gemeenschappelijke arbeid toeëigent. De anarchie van de produktie, de crises, de dolle jacht naar markten, de bestaansonzekerheid voor de massa van de bevolking nemen toe.

Terwijl de kapitalistische orde de afhankelijkheid van de arbeiders van het kapitaal doet toenemen, schept zij tevens de enorme kracht van de verenigde arbeid.

Vanaf het allereerste begin van de warenproduktie, vanaf de eenvoudige ruil, ging Marx de ontwikkeling van het kapitalisme tot zijn hoogste vormen, de grootindustrie, na.

En de ervaringen van alle kapitalistische landen, zowel van de oude als van de nieuwe, tonen een van jaar tot

jaar steeds groter wordend aantal arbeiders aanschouwelijk de juistheid van deze leer van Marx.

Het kapitalisme heeft over de gehele wereld gezegevierd, maar deze zege is slechts het voorspel van de overwinning van de arbeid op het kapitaal.

III

Toen het feodalisme ten val was gebracht en de 'vrije' kapitalistische maatschappij het levenslicht had aanschouwd, bleek terstond dat deze vrijheid een nieuw stelsel van onderdrukking en uitbuiting van de werkers betekende. Onmiddellijk ontstonden er verschillende socialistische leerstelsels als weerspiegeling van deze onderdrukking en als protest ertegen. Maar het oorspronkelijke socialisme was een *utopisch* socialisme. Het kritiseerde de kapitalistische maatschappij, veroordeelde en vervloekte deze, droomde van haar vernietiging, fantaseerde over een betere maatschappij en trachtte de rijken van de onzedelijkheid van de uitbuiting te overtuigen.

Het utopische socialisme was echter niet in staat een werkelijke uitweg aan te wijzen. Het vermocht zomin het wezen van de kapitalistische loonslavernij te verklaren, als de wetten van de ontwikkeling van het kapitalisme te onthullen, noch de *maatschappelijke kracht* te ontdekken, die in staat is de schepper van een nieuwe maatschappij te worden.

Intussen brachten de stormachtige revoluties, die de val van het feodalisme, van de lijfeigenschap overal in Europa en in het bijzonder in Frankrijk vergezelden, steeds aanschouwelijker aan het licht dat de *strijd der klassen* de grondslag van de gehele ontwikkeling en haar stuwende kracht is.

Geen enkele overwinning van de politieke vrijheid op de klasse van de feodale heren werd bevochten zonder hun vertwijfeld verzet. Geen enkel kapitalistisch land vormde zich op een meer of minder vrije democratische grondslag zonder dat er een strijd op leven en dood tussen de verschillende klassen van de kapitalistische maatschappij plaatsvond.

De genialiteit van Marx bestaat hierin, dat hij eerder

dan alle anderen de gevolgtrekking wist de maken, welke ons de wereldgeschiedenis leert, en haar consequent verder wist te ontwikkelen. Deze gevolgtrekking is de leer van de *klassenstrijd*.

De mensen waren in de politiek steeds de onnozele slachtoffers van bedrog en zelfbedrog, en ze zullen dat blijven, zolang zij niet leren achter alle mogelijke morele, godsdienstige, politieke en sociale frasen, verklaringen en beloften de *belangen* van deze of gene klassen te zoeken. De aanhangers van hervormingen en verbeteringen zullen steeds door de verdedigers van het oude om de tuin geleid worden, zolang zij niet begrijpen, dat iedere oude instelling, hoe barbaars en voos ze ook moge schijnen, door de krachten van deze of gene heersende klassen in stand wordt gehouden. Om echter het verzet van deze klassen te breken, bestaat er *slechts één* middel: binnen de maatschappij die ons omringt zelf krachten te vinden, voor te lichten en voor de strijd te organiseren, die in staat – en tengevolge van hun maatschappelijke positie *gedwongen* – zijn de macht te vormen, die het oude ten val kan brengen en het nieuwe kan scheppen.

Pas het filosofische materialisme van Marx heeft het proletariaat de uitweg uit de geestelijke slavernij gewezen, waarin alle onderdrukte klassen tot dusver smachtten. Pas de economische theorie van Marx heeft de werkelijke positie van het proletariaat in het algemene systeem van het kapitalisme duidelijk gemaakt.

In de gehele wereld, van Amerika tot Japan en van Zweden tot Zuid-Afrika, neemt het aantal zelfstandige organisaties van het proletariaat toe. Het werkt aan zijn ontwikkeling en opvoeding door het voeren van zijn klassenstrijd, ontdoet zich van de vooroordelen van de burgerlijke maatschappij, sluit zich steeds nauwer aaneen, leert bij de beoordeling van zijn successen de juiste maatstaf aan te leggen, staalt zijn krachten en groeit onophoudelijk.

'Proswesjtsjenië' nr. 3,
maart 1913.
Ondertekening: W. I.

Deel 23, blz. 40-48.

FRIEDRICH ENGELS

*Welk een lichtend verstand is thans gedood,
welk een hart hield op te slaan!*

Op 5 augustus nieuwe stijl (24 juli) 1895 overleed in Londen Friedrich Engels. Engels was na zijn vriend Karl Marx (die in 1883 stierf) de belangrijkste geleerde en leraar van het moderne proletariaat in de gehele beschaafde wereld. Sedert het lot Karl Marx en Friedrich Engels bij elkaar had gebracht, was het levenswerk van de twee vrienden hun gemeenschappelijke zaak geworden. Om te bevatten, wat Friedrich Engels voor het proletariaat heeft gepresteerd, moet men dan ook een volkomen duidelijk beeld hebben van de betekenis van de leer en het werk van Marx voor de ontwikkeling van de moderne arbeidersbeweging. Marx en Engels hebben als eersten aangetoond, dat de arbeidersklasse met haar eisen een noodzakelijk produkt is van het moderne economische bestel, dat met de bourgeoisie noodgedwongen ook het proletariaat voortbrengt en organiseert; zij lieten zien, dat niet de goed bedoelde pogingen van afzonderlijke geestelijk hoogstaande personen, doch de klassenstrijd van het georganiseerde proletariaat de mensheid zal verlossen van de ellende, waaronder zij thans gebukt gaat. Marx en Engels hebben in hun wetenschappelijke werken als eersten uiteengezet, dat het socialisme geen hersenspinsel van dromers is, doch het einddoel en het noodzakelijke resultaat van de ontwikkeling der produktiekrachten in de moderne maatschappij. De gehele schriftelijk overgeleverde geschiedenis tot dusverre is de geschiedenis van klassenstrijd, de opeen-

volging van heerschappij en overwinning van de ene maatschappelijke klasse over de andere. En dat zal zo lang voortduren, totdat de grondslagen van de klassenstrijd en van de klassenheerschappij: de private eigendom en de ongeregelde maatschappelijke produktie, verdwijnen. De belangen van het proletariaat vereisen, dat deze grondslagen worden vernietigd, en daarom moet de bewuste klassenstrijd van de georganiseerde arbeiders tegen die grondslagen worden gericht. Elke klassenstrijd is evenwel een politieke strijd.

Deze opvattingen van Marx en Engels zijn vandaag gemeengoed van het gehele voor zijn bevrijding strijdende proletariaat. In de veertiger jaren evenwel, toen de beide vrienden begonnen mee te werken aan de socialistische literatuur en aan de sociale bewegingen van hun tijd, waren dergelijke opvattingen volkomen nieuw. Er waren destijds vele begaafde en onbegaafde, eerlijke en oneerlijke mensen, die weliswaar helemaal opgingen in de strijd voor politieke vrijheid, in de strijd tegen de alleenheerschappij van de vorsten, de politie en de papen, maar de tegenstelling tussen de belangen van de bourgeoisie en die van het proletariaat niet inzagen. Deze lieden was zelfs de gedachte volstrekt vreemd, dat de arbeiders als een zelfstandige maatschappelijke kracht zouden kunnen optreden. Aan de andere kant waren er vele, soms geniale dromers, die van mening waren, dat het voldoende was de machthebbers en de heersende klassen te overtuigen van de onrechtvaardigheid van het moderne maatschappelijke stelsel; het zou dan gemakkelijk zijn, vrede en welvaart voor allen op aarde tot stand te brengen. Ze droomden van een socialisme, dat zonder strijd zou kunnen worden bereikt. Tenslotte beschouwden destijds bijna alle socialisten en overige vrienden van de arbeidersklasse het proletariaat slechts als een *gezwel* en zagen ze met ontsteltenis, hoe tegelijk met de groei van de industrie ook dit *gezwel* groeit. Daarom lieten zij allen hun gedachten erover gaan, hoe men de ontwikkeling van de industrie en van het proletariaat zou kunnen afremmen, hoe men het 'rad der geschiedenis' tot staan zou kunnen brengen. In tegenstelling tot de

algemene vrees voor de ontwikkeling van het proletariaat stelden Marx en Engels juist al hun hoop op de ononderbroken groei van het proletariaat. Hoe meer proletariërs, des te groter hun kracht als revolutionaire klasse, des te dichterbij en reëler het socialisme. In het kort gezegd kunnen de verdiensten van Marx en Engels voor de arbeidersklasse als volgt samengevat worden: ze voedden de arbeidersklasse tot zelfkennis en zelfbewustzijn op en stelden voor de droombeelden de wetenschap in de plaats.

Daarom moet elke arbeider op de hoogte zijn van de naam en het leven van Engels, en daarom moeten wij ook in ons verzamelwerk, dat evenals alle andere publicaties van ons tot doel heeft, het klassebewustzijn van de Russische arbeiders wakker te schudden, een schets geven van het leven en het werk van Friedrich Engels, één der beide grote leermeesters van het moderne proletariaat.

Engels werd in 1820 geboren in de stad Barmen, in de tot het koninkrijk Pruisen behorende Rijnprovincie. Zijn vader was fabrikant. In 1838 zag Engels zich door familieomstandigheden gedwongen, het gymnasium voortijdig te verlaten en als employé bij een handelsfirma in Bremen te gaan werken. Het werk op dit handelskantoor belette Engels niet, aan zijn wetenschappelijke en politieke ontwikkeling te werken. Reeds als gymnasiast had hij het absolutisme en de ambtelijke willekeur leren haten. De studie van de filosofie bracht hem verder. Destijds overheerste in de Duitse filosofie de leer van Hegel, waarvan Engels een volgeling werd. Hoewel Hegel zelf een aanbidder was van de absolutistische Pruisische staat, in welks dienst hij stond als professor aan de universiteit van Berlijn, was de leer van Hegel revolutionair. Hegels geloof in de menselijke rede en haar rechten en de grondstelling van Hegels filosofie, dat in de wereld een voortdurend proces van verandering en ontwikkeling aan de gang is, deden die leerlingen van de Berlijnse filosoof, die zich niet bij de gegeven werkelijkheid wilden neerleggen, tot de gedachte komen, dat ook aan de strijd tegen deze werkelijkheid, aan de strijd tegen het bestaande onrecht en het heersende kwaad de wereldwet van de eeuwige ontwikke-

ling ten grondslag moest liggen. Als alles zich ontwikkelt, als het ene soort instelling door het andere wordt vervangen, waarom zouden dan het autocratische regiem van de Pruisische koning of van de Russische tsaar, de verrijking van een uiterst geringe minderheid op kosten van de overgrote meerderheid, de heerschappij van de bourgeoisie over het volk eeuwig duren? De filosofie van Hegel sprak over een ontwikkeling van de geest en van de ideeën; ze was een *idealistische* filosofie. Ze leidde uit de ontwikkeling van de geest de ontwikkeling van de natuur, van de mens, de menselijke betrekkingen en de maatschappelijke verhoudingen af. Marx en Engels, die aan Hegels begrip inzake het eeuwige ontwikkelingsproces vasthielden*, verwierpen de vooropgezette idealistische opvatting; ze gingen bij het leven in de leer en zagen in, dat niet de ontwikkeling van de geest de ontwikkeling van de natuur verklaart, maar omgekeerd, dat de geest verklaard moet worden uit de natuur, uit de materie... In tegenstelling tot Hegel en andere hegelianen waren Marx en Engels materialisten. De wereld en de mensheid vanuit materialistisch standpunt beschouwend, begrepen zij dat, zoals aan alle natuurverschijnselen materiële oorzaken ten grondslag liggen, ook de ontwikkeling van de menselijke maatschappij bepaald wordt door de ontwikkeling van materiële krachten, de produktiekrachten. Van de ontwikkeling der produktiekrachten hangen de betrekkingen af, die de mensen aangaan bij het vervaardigen van de goederen, die noodzakelijk zijn voor het bevredigen van de menselijke behoeften. In deze betrekkingen ligt evenwel de verklaring voor alle verschijnselen van het maatschappelijke leven, van de menselijke strevingen, ideeën en wetten. De ontwikkeling van de produktiekrachten brengt maatschappelijke verhoudingen voort, die gebaseerd zijn op de private eigendom, maar we zien nu, hoe juist die ontwikkeling van de produktiekrachten de meerderheid

* Marx en Engels hebben er herhaaldelijk op gewezen, dat zij bij hun geestelijke ontwikkeling veel te danken hebben aan de grote Duitse filosofen en in het bijzonder aan Hegel. 'Zonder de Duitse filosofie,' zegt Engels, 'zou er ook geen wetenschappelijk socialisme zijn.'

van de mensen berooft van hun eigendom en die eigendom in de handen van een uiterst geringe minderheid opeenhoopt. Deze ontwikkeling van de produktiekrachten vernietigt de eigendom, de grondslag van de moderne maatschappijorde, en gaat in de richting van hetzelfde doel, dat de socialisten zich gesteld hebben. De socialisten dienen slechts te begrijpen, welke maatschappelijke kracht als gevolg van haar positie in de moderne maatschappij belang heeft bij het verwezenlijken van het socialisme, en deze kracht bewust te maken van haar belangen en van haar historische missie. Deze kracht is het proletariaat. Engels heeft het leren kennen in Engeland, in Manchester, het centrum van de Engelse industrie, waarheen hij in 1842 was vertrokken om als employé toe te treden tot de handelsfirma, waarvan zijn vader vennoot was. Engels heeft daar zijn tijd niet alleen in het fabriekskantoor doorgebracht; hij zwierf door de smerige stadswijken, waar de arbeiders huisden, en zag met eigen ogen hun ellende en hun nood. Hij stelde zich echter niet met persoonlijke waarnemingen tevreden; hij las alles wat voor zijn tijd over de toestand van de Engelse arbeidersklasse was geschreven en bestudeerde zorgvuldig alle voor hem toegankelijke ambtelijke stukken. De vrucht van deze studies en waarnemingen was het in 1845 verschenen boek 'De toestand van de arbeidersklasse in Engeland'. Wij hebben hiervoor al vermeld, welke de voornaamste verdienste van Engels als auteur van 'De toestand van de arbeidersklasse in Engeland' is. Ook vóór Engels hadden zeer velen het lijden van het proletariaat geschilderd en op de noodzaak gewezen, het te helpen. Engels echter had als *eerste* gezegd, dat het proletariaat *niet slechts* een lijdende klasse is; dat juist de schandelijke economische toestand, waarin het proletariaat zich bevindt, het onweerstaanbaar voorwaarts drijft en het dwingt, voor zijn definitieve bevrijding te strijden. Het strijdende proletariaat echter zal *zich zelf helpen*. De politieke beweging van de arbeidersklasse zal de arbeiders onvermijdelijk tot het inzicht brengen, dat er voor hen geen andere uitweg bestaat dan het socialisme. Aan de andere kant zal het socialisme slechts dan een

macht zijn, wanneer het het doel van de *politieke* strijd van de arbeidersklasse is geworden. Dit zijn de grondgedachten van het boek van Engels over de toestand van de arbeidersklasse in Engeland, welke gedachten het gehele denkende en strijdende proletariaat zich vandaag eigen heeft gemaakt, doch die destijds volkomen nieuw waren. Deze gedachten werden neergelegd in een meeslepend geschreven boek, dat vol is van waarheidsgetrouwe en schokkende beelden uit het ellendige leven van het Engelse proletariaat. Dit boek was een verschrikkelijke aanklacht tegen het kapitalisme en de bourgeoisie. De indruk, die het maakte, was zeer sterk. Overal begon men zich te beroepen op het boek van Engels als op de beste beschrijving van de toestand van het moderne proletariaat. Inderdaad is er noch voor 1845, noch later een dergelijke indrukwekkende en waarheidsgetrouwe schildering van de noodtoestand der arbeidersklasse verschenen.

Engels werd pas in Engeland socialist. Hij kwam in Manchester in contact met de leiders van de toenmalige Engelse arbeidersbeweging en begon in de Engelse socialistische pers mee te werken. Toen Engels in 1844 naar Duitsland terugkeerde, maakte hij op doorreis in Parijs kennis met Marx, met wie hij vroeger al had gecorrespondeerd. Marx was in Parijs onder invloed van de Franse socialisten en het Franse leven eveneens socialist geworden. Hier schreven de beide vrienden gemeenschappelijk het boek 'Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik'. Dit boek, dat een jaar voor 'De toestand van de arbeidersklasse in Engeland' verscheen en voor het grootste deel door Marx geschreven is, bevat de grondslagen van het revolutionair-materialistische socialisme, waarvan wij in het voorgaande de voornaamste gedachten hebben weergegeven. 'Die heilige Familie' is een schertsbetiteling van de filosofen gebroeders Bauer en hun aanhangers. Deze heren predikten een kritiek, die boven elke werkelijkheid staat, boven de partijen en de politiek, die elke praktische activiteit ontkent en er zich tevreden mee stelt, de haar omringende wereld en de zich daarin afspelende gebeurtenissen 'kritisch' te beschouwen. De heren Bauer oordeelden

over het proletariaat van boven af, als over een onkritische massa. Tegen deze onzinnige en schadelijke richting kwamen Marx en Engels met kracht in het geweer. Uit naam van de ware menselijke persoonlijkheid, de door de heersende klassen en door de staat getrapte arbeider, eisten zij in plaats van de beschouwing de strijd voor een beter maatschappelijk stelsel. De kracht, die tot die strijd in staat is en er belang bij heeft, zien zij uiteraard in het proletariaat. Engels had al voor de 'Heilige Familie', in de door Marx en Ruge uitgegeven 'Deutsch-Französische Jahrbücher', zijn 'Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie' het licht doen zien, waarin hij vanuit socialistisch standpunt de fundamentele verschijnselen van het moderne economische bestel als noodzakelijke gevolgen van de heerschappij van de private eigendom onderzocht. De omgang met Engels droeg er ongetwijfeld toe bij, dat Marx het besluit nam, zich met de politieke economie bezig te houden, die wetenschap, waarin zijn werken een ware omwenteling hebben teweeggebracht.

Van 1845 tot 1847 woonde Engels in Brussel en Parijs, waar hij wetenschappelijke studies combineerde met praktische werkzaamheden onder de Duitse arbeiders in deze twee steden. Hier knoopten Engels en Marx betrekkingen aan met de geheime Duitse 'Bond der Communisten', die hun de opdracht gaf, de grondbeginselen uiteen te zetten van het door hen uitgewerkte socialisme. Zo ontstond het in 1848 gepubliceerde beroemde 'Communistisch Manifest' van Marx en Engels. Dit kleine boekje weegt tegen hele boekdelen op: zijn geest bezielt en beweegt tot vandaag het gehele georganiseerde en strijdende proletariaat van de beschaafde wereld.

De revolutie van 1848, die het eerst in Frankrijk uitbrak en daarna oversloeg naar andere landen van West-Europa, deed Marx en Engels naar hun vaderland terugkeren. Hier, in Rijn-Pruisen, gaven zij leiding aan de democratische 'Neue Rheinische Zeitung', die in Keulen werd uitgegeven. De beide vrienden waren de ziel van alle revolutionair-democratische strevingen in Rijn-Pruisen. Ze verdedigden tot het uiterste de belangen van het volk en van de vrijheid

tegen de krachten van de reactie. Zoals bekend, wisten die de overhand te behalen. De 'Neue Rheinische Zeitung' werd verboden en Marx, die tijdens zijn emigrantenleven de rechten van een Pruisisch staatsburger had verloren, werd uitgewezen; Engels evenwel nam aan de gewapende volksopstand deel, vocht in drie gevechten voor de vrijheid en vluchtte na de nederlaag van de opstandelingen via Zwitserland naar Londen.

Ook Marx ging in Londen wonen. Engels werd al spoedig weer employé en later vennoot van de handelsfirma in Manchester, waar hij al in de veertiger jaren werkzaam was geweest. Tot 1870 woonde hij in Manchester en Marx in Londen, wat hen niet belette, een uiterst levendig geestelijk verkeer te onderhouden: bijna dagelijks schreven zij elkaar brieven. In die briefwisseling maakten zij elkaar deelgenoot van hun meningen en hun kennis en werkten zij gezamenlijk aan het verder ontwikkelen van het wetenschappelijke socialisme. In 1870 verhuisde Engels naar Londen, en tot 1883, tot de dood van Marx, duurde hun van ingespannen arbeid vervulde gezamenlijke geestelijke leven. De vrucht van deze arbeid was – wat Marx betreft – 'Das Kapital', het grootste werk van ons tijdperk op het gebied van de politieke economie, en, wat Engels betreft, een hele reeks van grote en kleine geschriften. Marx werkte aan het onderzoek van de gecompliceerde verschijnselen van de kapitalistische economie. Engels belichtte in buitengewoon vlot geschreven, vaak polemische werken de meest algemene wetenschappelijke vraagstukken en de meest uiteenlopende verschijnselen van het verleden en het heden in de geest van de materialistische opvatting der geschiedenis en van de economische theorie van Marx. Van deze werken van Engels dienen genoemd te worden: het polemische geschrift tegen Dühring (daarin worden de diepste problemen van de filosofie, de natuurwetenschappen en de maatschappijwetenschap onderzocht*), 'De

* Dit boek is verbazend rijk aan inhoud en leerzaam. Helaas is slechts een klein deel ervan in het Russisch vertaald, nl. waar een historische schets van de ontwikkeling van het socialisme wordt gegeven. ('De ontwikkeling van het wetenschappelijke socialisme', 2de druk, Genève 1892.)

oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat' (Russische vertaling in 3de druk, St.-Petersburg 1895), 'Ludwig Feuerbach' (Russische vertaling met annotaties van G. Plechanow, Genève 1892), een artikel over de buitenlandse politiek van de Russische regering (in Russische vertaling in de Geneefse 'Sotsial-demokrat' nr. 1 en 2), de uitstekende artikelen over de woningkwes- tie en tenslotte twee kleine, doch zeer waardevolle arti- kelen over de economische ontwikkeling van Rusland ('Friedrich Engels over Rusland', in het Russisch vertaald door V. I. Zasoelitsj, Genève 1894). Marx stierf, zonder zijn geweldige werk over het kapitaal in definitieve vorm te hebben kunnen bewerken. Het ruwe ontwerp ervan was echter al klaar. En nu nam Engels na de dood van zijn vriend het moeilijke werk ter hand, deel II en III van 'Das Kapital' te bewerken en uit te geven. In 1885 liet hij deel II, in 1894 deel III verschijnen (aan de bewerking van deel IV is hij niet meer toegekomen⁸). De uitgave van deze beide delen eiste buitengewoon veel werk. De Oostenrijk- se sociaal-democraat Adler heeft terecht gezegd, dat Engels met de uitgave van deel II en III van 'Das Kapital' voor zijn geniale vriend een groots monument had opgericht, waarin hij, zonder daartoe de bedoeling gehad te hebben, zijn eigen naam in onuitwisbare letters had gebeiteld. Deze beide delen van 'Das Kapital' zijn inderdaad het werk van twee mensen: van Marx en van Engels. Sagen uit de oudheid verhalen van tal van ontroerende voorbeelden van vriendschap. Het Europese proletariaat kan zeggen, dat zijn wetenschap door twee geleerden en strijders is gescha- pen, wier verhouding de ontroerendste sagen van de oud- heid over menselijke vriendschap in de schaduw stelt. Engels heeft steeds – en in het algemeen volkomen terecht – Marx voor laten gaan. Aan een oude vriend schreef hij: 'Zolang Marx leefde heb ik de tweede viool gespeeld'. Zijn liefde voor de levende Marx en zijn eerbied voor de nagedachtenis van de overledene waren grenzeloos. Deze harde strijder en strenge denker kon uit de grond van zijn hart liefhebben.

Na de beweging van 1848/1849 hielden Marx en Engels

zich in de emigratie niet alleen met wetenschappelijk werk bezig. Marx richtte in 1864 de 'Internationale Arbeiders-Associatie' op en gaf gedurende tien jaar leiding aan deze vereniging. Ook Engels speelde daarin een actieve rol. De activiteit van de 'Internationale Arbeiders-Associatie', die volgens het plan van Marx de proletariërs van alle landen moest verenigen, was voor de ontwikkeling van de arbeidersbeweging van ontzaglijke draagwijdte. Maar ook na de opheffing van de 'Internationale Arbeiders-Associatie' in de zeventiger jaren hielden Marx en Engels niet op, voor de vereniging van de arbeidersklasse te werken. Integendeel, men zou kunnen zeggen, dat hun betekenis als geestelijke leiders van de arbeidersbeweging steeds groter werd, doordat ook de beweging zelf ononderbroken groeide. Na de dood van Marx ging Engels alleen voort als raadgever en leider van de Europese socialist. Zowel de Duitse socialist, wier kracht ondanks de vervolgingen door de regering snel en onophoudelijk toenam, als de vertegenwoordigers van achtergebleven landen, zoals bijvoorbeeld Spanjaarden, Roemenen, Russen, die moesten doordenken en overwegen wat hun eerste stappen zouden zijn, wendden zich tot hem om raad en richtlijnen. Zij allen putten uit het rijke arsenaal aan kennis en ervaring van de oude Engels.

Marx en Engels, die beiden met de Russische taal vertrouwd waren en Russische boeken lazen, koesterden een levendige belangstelling voor Rusland, volgden met sympathie de Russische revolutionaire beweging en onderhielden betrekkingen met Russische revolutionairen. Beiden waren zij van *democraten* socialist geworden, en het democratische gevoel van *haat* tegen politieke willekeur leefde bij hen buitengewoon sterk. Dit directe politieke gevoel, gepaard aan een diep theoretisch begrip voor het verband tussen politieke willekeur en economische onderdrukking, alsmede hun rijke levenservaringen maakten, dat Marx en Engels juist in *politiek* opzicht buitengewoon fijngevoelig waren. De heldhaftige strijd van het handjevol Russische revolutionairen tegen de machtige tsaristische regering vond bij deze beproefde revolutionairen dan ook

een levendige weerklink. De tendens, zich ter wille van vermeende economische voordelen af te keren van de meest directe en belangrijke taak van de Russische socialist, nl. het veroveren van de politieke vrijheid, kwam hun daarentegen van nature verdacht voor en werd door hen zelfs ronduit als verraad aan de grote zaak van de sociale revolutie beschouwd. 'De bevrijding der arbeiders moet het werk van de arbeidersklasse zelf zijn,' hebben Marx en Engels voortdurend geleerd. Om echter voor zijn economische bevrijding te vechten, moet het proletariaat bepaalde *politieke* rechten veroveren. Bovendien hebben Marx en Engels duidelijk beseft, dat de politieke revolutie in Rusland ook voor de Westeuropese arbeidersbeweging van reusachtige draagwijdte zal zijn. Het absolutistische Rusland is van oudsher het bolwerk van de gehele Europese reactie geweest. De buitengewoon voordelige internationale positie van Rusland als gevolg van de oorlog van 1870⁹, die Duitsland en Frankrijk voor lange tijd tot vijanden maakte, heeft de betekenis van het absolutistische Rusland als een reactionaire macht uiteraard alleen maar kunnen doen toenemen. Slechts een vrij Rusland, dat het niet nodig heeft de Polen, Finnen, Duitsers, Armeniërs en andere kleine volken te onderdrukken, noch Frankrijk en Duitsland voortdurend tegen elkaar op te hitsen, zal het tegenwoordige Europa vrij van oorlogslasten laten opademen, zal alle reactionaire elementen in Europa verzwakken en de kracht van de Europese arbeidersklasse vermeerderen. Om die reden koesterde Engels ook in het belang van de successen van de arbeidersbeweging in het Westen de vurige wens, dat de politieke vrijheid in Rusland haar intrede zou doen. De Russische revolutionairen hebben in hem hun beste vriend verloren. Eeuwige nagedachtenis aan de grote strijder en leraar van het proletariaat, Friedrich Engels!

*Geschreven in de herfst van 1895.
Voor het eerst gepubliceerd in 1896 in de bundel 'Rabotnik', nr. 1/2.*

Deel 2, blz. 1-14.

AANTEKENINGEN

¹ Het gaat hier over de *Staatsdoema*. Dit was een vertegenwoordigend lichaam, dat de tsaar gedwongen was bijeen te roepen als gevolg van de revolutionaire gebeurtenissen van 1905. Formeel was de Doema een wetgevend lichaam, in feite echter oefende het geen werkelijke macht uit. De verkiezingen voor de Doema waren niet direct, evenredig en algemeen. Het kiesrecht van de arbeiders en van de niet-Russische volkeren, die in Rusland woonden, was sterk beknot en een aanzienlijk aantal arbeiders en boeren bezat het kiesrecht in het geheel niet. *Blz. 7*

² 'Wjechi' (Mijlpalen) – een bundel artikelen van de hand van bekende dagbladschrijvers uit de kadettenpartij, vertegenwoordigers van de contrarevolutionaire liberale bourgeoisie, die in de lente 1909 in Moskou het licht zag. In hun artikelen, die gewijd waren aan de Russische intellectuelen, trachtten de 'Wjechi'-mensen de revolutionair-democratische tradities van de vrijheidsbeweging in Rusland door het slijk te halen en de revolutionaire beweging van 1905 te bezoedelen. Zij betuigden hier hun dank aan de tsaristische regering dat deze met 'haar bajonetten en gevangenissen' de bourgeoisie gered had van de 'woede van het gepeupel'. *Blz. 9*

³ Het *machisme* – een reactionaire subjectief-idealistische filosofische stroming, die grote aanhang vond in West-Europa aan het eind van de 19de – begin 20ste eeuw. De grondleggers van deze stroming waren de Oostenrijkse natuurkundige en filosoof E. Mach en de Duitse filosoof R. Avenarius.

Het machisme was een voor de arbeidersklasse bijzonder gevaarlijke richting in de burgerlijke idealistische filosofie vanwege het feit dat het zich in woorden kantte tegen het idealisme en zich op de moderne natuurkunde beriep, hetgeen het de schijn van 'wetenschappelijkheid' gaf. In de jaren van reactie kwam een deel van de sociaal-democratische intellectuelen onder de invloed van het machisme. Zich dekkend met huichelachtige verklaringen omtrent de ontwikkeling van het marxisme, onderwierpen de Russische machisten in werkelijkheid de grondstellingen van de marxistische filosofie aan een herziening. *Blz. 11*

⁴ 'Otzowisme' – een opportunistische stroming onder de bolsjewiki die ontstond na de nederlaag van de revolutie (1905-1907). Onder

de dekmantel van revolutionaire frasen eisten de otzowisten het terugroepen ('otzyw') van de sociaal-democratische afgevaardigden in de Staatsdoema en het staken van werkzaamheden in legale organisaties. Zij verklaarden dat onder de omstandigheden van de reactie de partij alleen maar illegaal moet werken, wezen deelname aan de Doema en werk in arbeidersvakverenigingen, coöperaties en andere legale en halflegale massa-organisaties af en beschouwden het als noodzakelijk het gehele partijwerk te concentreren binnen het raam van een illegale organisatie.

De otzowisten veroorzaakten enorme schade aan de partij. Hun politiek leidde ertoe dat de partij zich afzonderde van de massa's en een sektarische organisatie werd. *Blz. 11*

⁵ Het *narodisme* – een kleinburgerlijke stroming in de Russische revolutionaire beweging, die ontstond in de 70er jaren van de 19de eeuw onder de intellectuelen. De *narodniki* (van het Russische woord *narod* – volk) streefden naar de omverwerping van de alleenheerschappij en de overgang van de grond der landheren in de handen van de boeren. Zij ontkenen de wetmatige ontwikkeling van de kapitalistische verhoudingen in Rusland en in overeenkomst hiermee beschouwden zij niet het proletariaat maar de boerenstand als de voornaamste revolutionaire kracht, terwijl zij in de dorpsgemeenschap de kiem van het socialisme zagen. In hun poging de boeren op te wekken tot de strijd tegen de alleenheerschappij trokken de *narodniki* naar het platteland, naar het 'volk', maar ondervonden van die kant geen steun. *Blz. 13*

⁶ Hier wordt de burgerlijk-democratische revolutie van 1905–1907 in Rusland bedoeld en de daaropvolgende revoluties in Turkije (1908–1909), Perzië (1905–1911) en China (1911–1912). *Blz. 16*

⁷ De woorden, als epigraaf toegevoegd aan het artikel 'Friedrich Engels', zijn door Lenin ontleend aan het gedicht van de Russische dichter N. A. Nekrasow (1821–1878) 'Ter nagedachtenis van Dobroljoebow'. *Blz. 25*

⁸ Met het vierde deel van 'Het kapitaal' bedoelt Lenin in overeenkomst met de aanwijzing van F. Engels het werk van K. Marx 'Theorien über den Mehrwert', geschreven in 1862–1863. In het voorwoord tot het tweede deel van 'Het kapitaal' schreef Engels: 'Ik neem het uitgeven van het kritische deel van dit handschrift ('Theorien über den Mehrwert' – *Red.*) in de vorm van het vierde deel van "Het kapitaal" op mij, waarbij vele plaatsen weggelaten zullen worden die uitvoerig in delen twee en drie behandeld zijn'. *Blz. 33*

⁹ Hiermee wordt de Frans-Pruisische oorlog bedoeld die met de nederlaag van Frankrijk eindigde. *Blz. 35*

NAAMREGISTER

Adler, Viktor (1852–1918) – een van de organisatoren van de Oostenrijkse sociaal-democratie, later een van de leiders van het reformisme in de IIde Internationale. *Blz. 33*

Bauer, Bruno (1809–1882) – Duits filosoof, idealist; een van de meest vooraanstaande jong-hegelianen. *Blz. 30*

Bauer, Edgar (1820–1886) – Duits historicus en filosoof, idealist. *Blz. 30*

Dühring, Eugen (1833–1921) – Duits vulgair-materialist en positivist, vertegenwoordiger van het reactionaire kleinburgerlijke 'nivellerende' socialisme. *Blz. 32*

Engels, Friedrich (1820–1895) – *Blz. 6, 13, 19, 25–36*

Feuerbach, Ludwig (1804–1872) – de belangrijkste Duitse materialistische filosoof uit de periode vóór Marx. *Blz. 19/20, 33*

Hegel, Georg Friedrich Wilhelm (1770–1831) – vooraanstaand

Duits filosoof, objectief idealist, werkte het meest veelzijdig de idealistische dialectiek uit. *Blz. 20, 27/28*

Marx, Karl (1818–1883) – *Blz. 5, 13, 15, 18–35*

Ricardo, David (1772–1823) – Engels econoom, een van de grootste vertegenwoordigers van de klassieke burgerlijke politieke economie. *Blz. 21*

Ruge, Arnold (1802–1880) – Duits publicist. *Blz. 31*

Smith, Adam (1723–1790) – Engels econoom, een van de voornaamste vertegenwoordigers van de klassieke burgerlijke politieke economie. *Blz. 21*

Zasolitsj, Vera Iwanowna (1851–1919) – lid van de eerste Russische marxistische groep 'Bevrijding van de arbeid' in de 90er jaren van de vorige eeuw, een figuur uit de sociaal-democratische en mensjewistische beweging. *Blz. 33*

INHOUD

Enkele bijzonderheden van de historische ontwikkeling van het marxisme	6
De historische lotgevallen van de leer van Karl Marx	13
Drie bronnen en drie bestanddelen van het marxisme	18
Friedrich Engels	25
Aantekeningen	37
Naamregister	39

В. И. Ленин
О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ИСТОРИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ МАРКСИЗМА

На голландском языке